

Violeta Tîpa

***NE TÎNEAU
DZÎLILE-N
PALMĂ***

Versuri bănăţene

*Editura Marineasa
Timișoara, 2008*

PRECIZĂRI

cu privire la redarea în scris a rostirii dialectale bănăţeneşti

1. *Principiul fonetic* (redarea rostirii) este precumpănitor; potrivit acestuia este "aproximată" în scris vorbirea bănăţeană, fără a se face apel la *transcrierea fonetică*. Cuvinte precum *ziuă, Dumnezeu, vezi, găseşti, grăbeşte, deal, unde, dimineaţă, Dinu* se transcriu simplu, corespunzător fonemelor întâlnite în rostirea bănăţeană, astfel: *dzîuă, Dumnedzău, vedz, găsăşci, grăbeşce, unge, gimineaţă, Gînu*.

2. Pentru redarea "sunetelor specifice" ale rostirii bănăţene (profitând de facilităţile tehnoredactării computerizate) sunt preluate din alfabetul fonetic doar respectivele semne: *ś, ź (śe, śi, źe, źi) - śerc, śe, śeva* (cerc, ce, ceva); *şinś, şineva* (cinci, cineva); *zer, zeamăn, merze* (ger, geamăn, merge); *zînere, zîos, aźiunź* (ginere, jos, ajungi).

3. Semnul *î* redă acest sunet care în bănăţeneşte corespunde semnului *i* (arareori lui *e*) în cuvântul-pereche din limba literară: *dîn* (din), *măşîină* (maşină), *dzîuă* (ziuă), *pîn* (p[r]in) - spre deosebire de *pân*, care este "redarea bănăţeană" a lui *până* din limba literară. Tot aşa: *ţîp* (ţip), *ţâp* (arunc).

Sunetul *î* a fost redat prin semnul *â* în cuvinte care există numai în Banat: *ţâmp, ţâmpor, bolând* (pulpă de pui, sulf, nebun).

4. Sunt redade fonetic singularul pentru plural (*paş*) sau pluralul pentru singular: *cojocari, pilari* (precupeţ), *văcari*.

5. Apostroful este folosit pentru a indica absenţa grafică a articolului hotărât în cazul substantivelor terminate în *u*: *nogeu', grâu'* (**nodeul* - inexistent în limba literară - os rotund al gleznei, *grâul*). De asemenea, apostroful este uneori folosit pentru a înlătura confuzia: *da'* - dar, *po'* - apoi, *păi, 'tâmplă* - întâmplă.

VINE SARA DÎNSPRĂ LUNCĂ

*Vine sara dînspră luncă,
La fereastră stă ș-ascultă;
Dînspră lună să prăvale
Noapcea – ca o ursitoare.*

*Fie om ori fie floare
Îș fac culcuș dîn răcoare
Și stau toropiț cu toți
Ca năluca-n umbra nopți...*

*Gimineața suie iară
Soarili cu-a lui vârpală,
Și-n fereastră dî la cindă
Să uită ca-ntr-o oglindă.*

COPIL ÎN SAT

*Copil în sat, cu paș mănunț,
Ca ieri mă prăpurtam dăscuț,
Dîn șuștari lapcili-l gustam
Și tăt zăniatu-l învățam...*

*La asfințit – minune mare –
Dîn rază parcă să-mplecea cărare,
Poceacă blândă pră țariga arsă,
Dîn frundză sălsile răcoare varsă.*

*Când, sara, mă-ntorșeam acasă
Îmbujorată ca o păradaisă
Printră buiedz și printră mas
Scăieț mi să pringeau ortaș.*

MĂ TOT DUC ȘI MĂ PRĂNTORC

*Mă tot duc și mă prăntorc,
Suflet dă copil iar port,
Fără grij, fără socoată
Ca gutîniu dî la poartă.*

*La Ghilad vară dă vară
Pră merișce-ori prîn imală
Cu ortașii mei d-o samă
Ne țineau dzîlili-n palmă,*

*Pringeam soarili pră clăi,
Țiucam scunsa prîn tulei,
Ploi calge ne-or bocedzat
Și ca popa am cântat.*

*Și câț băgrini îs în sat
Noi pră tăț ne-am aninat
Căutând ouă dă șiorcușă
Și cuiburi dă vrăbiușă
Prîntră crenz verdz și uscace
Șe ne zgrăbălau pră space...
Boacăne nis az zuitace.*

*Toț în sat așa-am crescut
Ocrocîț d-ăi duș dămuilt...
Az doar cu gându mă port
Vremea dîn trecut s-o-ntorc.*

VORBĂ DIN BĂTRÂNI

*Din pământ până la soare
Toace-s umbre trecătoare,
Iar dî la soare-n pământ
Toace să cuprind în gând.*

*Lumea, culdușă, s-ascunge,
Șeasu-i treaz, dar nu-i nișiunge,
Băzna gându îl pângeșce
Și omu păcătuieșce...*

*Viața fără dă păcat
Doar la séri s-o înălțat
Iar d-acoló spră pământ
Să pogoare Duhu Sfânt.*

DZÎUĂ-I NOAPCEA DĂ-NVIERE

*Pământ luminat dă stele
Dzîuă-i noapcea dă-Nviere,
Înzării-n șoaptă ne-adună
Într-un gând dă voie bună:
„Sîmțîț, oameni, că-n veșie
Iisus, iar, în voi învie!”*

*În Duminica dă Paști
An dă an dîn nou ce naști,
Iar dîn vremile trecuce
Audz glasuri cunoscuce:
„Dunnedzău cu noi împarce
Viața care-i făr-dă moarce!”*

ŚIERIU LA SÂNDZIENE

*Dă pră ŝeri ponevi dă flori
Slobodzăsc dzîua în zori
Pră clopotniț dă aramă
S-oglingesc ca-ntr-o icoană.*

*Žioacă spișile dă soare
Pră pământu dăzmierdat
Sîndzienili țas cale
Spră bisărica dîn sat.*

*Florile dă sîndziene
Îs oglindz, sfînțasc pământu
Dragosta pră sat s-așcerne
Și rogeșce cînd i-i rîndu.*

RUGA LA PETROMAN

*Pominită baș d-o floare
Dășhid ochii – sărbătoare!
Bucuria satului
Îi oglinda raiului.*

*Cântă zvoanili în soare
Vegereadză pusta mare
Iar Sâmpetru-i an dă an
Hram dă rugă-n Petroman!*

*La bisărica dîn sat
Înzerii ne-or bocedzat,
Iar în suflecile toace
Crușili îs înălțace.*

*Dup-amiadz ruga porneșce
Și tăt satu-ncinereșce;
Cântările-s pîntru toț,
Pîntru moș, pîntru nepoț.*

VARA, CA O GĂZDĂRIȚĂ

*Găzdăriță prăstă sat
Vara iar s-o așădzat;
Spic cu spic să givăneșce
Cum aoru-n țarină creșce.*

*Zburdă vântu prîn avlie
Cemând ploaia pră gostîie
Pământu să-l cuminească,
Țarina să o sfințască.*

*Păsări, flori și voie bună
Stau dzîlii dă az cunună;
Creșce pita în cuptori
Ca dragostea-n sărbători.*

MĂRU OLTONIT

*Măru oltonit dîn sat
Ploi și vânt l-or legănat,
Dragostea dîn rădășină
Scaldă merile-n lumină!*

*Flori dă măr cădzînd în zbor
Dau iubire tuturor,
Dășchid ochii muguri noi
Și să-mprospătadză-n flori...*

*Când să coc merile-n creangă
Iubirea dă seri ne leagă.*

ANU SPRĂ ALT AN ALEARGĂ

*Nori d-arzint, viscol, buragă
Gimineața-m ies în cale
Anu spră alt an aleargă
La givan dă sărbătoare.*

*Oginesc ăl plug ș-o grapă
Șinstăsc anu-n bucurie
Vremea-n valuri să răgică
Neaua-i trează pră avlie*

*Dînspră zarea îmbuiezată
Gîndurile trec și vin
Luna la ochet, pogană,
Ne îngeamnă să iubim.*

MOȘU

*Tăt natu-l șcie plecat
Pră moșu bitangă-n sat
Sara cu șpențălu-n space
Flușturat ca vântu-n noapce,
Lunacic dă lună plină
Și cântând prîn bolbocină
„Răchia dă pră la noi
Îi ca sarea prîntru oi!”*

*Iar când probeșce păharu
(Doar ca să-ș stâmpere-amaru...)
Îi lunecă pră grumaz
Și-i stâmpăr-orșe năcaz,
Îl scapă dă tătă greața
Amincindu-i cinereața...
(...Dă-l apucă gimineața!...)*

CĂTRĂ SARĂ...

*Aburii dî la căzan
Să prăfiră prăstă sat
Și pari-că ce îmbie
La o gură dă răchie.*

*Că îi bună (și-i d-afecea!),
Nu-i pră bani ca la duclean –
Numa să o bei cu lecea
Că dă nu, ce-mbeț bușcean.*

*Cucăie hoarili-n dud
Somnu-i gata să le prindă,
Marvili-n ștălog s-aud
Mătu să pitoale-n cindă.*

*Cătă-un câne măi trâcneșce
Și s-apucă dă lătrat,
Dar curând să dumireșce
Că îi pașe prăstă sat.*

**NORI PRĂ NORI
SLOBODZ CA FUMU**

*Nori pră nori slobodz ca fumu
Să încruntă prăstă sat
În culcuș reavăn dă fîn
Șeriu tăt s-o așădzat.*

*Să gimică frundza-n flori
Pră pământu nins dă brumă
Toamna-ș clotoare chimiașa
Îmbuibată dă ružină.*

*Dzîua porumbacă poartă
Pră frunce vînturi și ploi
O lumină ca dă seară
Rămas bun ia dî la noi.*

SACE ZUITACE DĂ VREME

*Prîn locuri dă vremi zuitace,
Fără larmă dă copii,
Dor și umbre-ț ies în cale,
Șoapcili-s rămasă vii.*

*În satu dă altădată
Unge pră lume-am vinit
Dă un bun dărab dă vreme
Moarcea nu s-o oginit...*

*Ugesc cășile pustii,
Varu dă ploaie să șcerze,
Bužacu-i gazdă-n avlii,
La givan cu vântu șăge...*

*Pră căpițile dă fân
Anii trec, anii rămân,
Satu trist și fără treabă
Stă cu pustîniu-n dășagă.*

*Rar om – cu zăbava-n cale –
Așceptând apă și soare
Să roagă sara la stele...
O fi raiu prîntră ele?*

ÎNSĂRARE

*Dziua-n noapce să străcoară,
Ca prîn síur măi vedz afară,
Curentu prea scump să vinge –
Niś becu nu-l poţ apringe...*

*Incât şăd şi mă întrăb
Pă-ntuneric še să văd?!
Domnii spun c-o duşem bine,
Dar trăim dă az pră mâne.*

*Žeme țara dă mişăi,
Săcenii-s ca vai dă ei,
Obigiţ, plini dă nevoi,
N-au hasnă dă vremuri noi;*

*Şăd pârlog şi nălucrăce
Țărinile-îmbuiedzăce,
Ne uităm fără pucere
Cum nu poţ strânže avere...*

GĂITANII-ĂI ALBI

*Găitani albi să-nchină
Foștomoașe-s pră grăgină,
Givănesc bălțili-n șoapce
Aziunsă dă dor dă moarce.*

*Bîntuie dîn zori în sară
Fumu sur dă prăstă sace;
Săniili pră omăt ară,
Dorurili-s înghețace.*

UMBLĂ MAICA A BĂTRÂNĂ

*Umblă maica a bătrână
Prîn vrâsta ei dă pră urmă:
Nu să plânze dă nimic –
Dîn še-o dat o tot primit.
Îș află prîn pozonare
Aoru venit dîn Soare,
În străicută maica-bună
Are-arzînț veniț dîn Lună,
Sara-i îmblă-la gostiie
Licurișii prîn avlie.
Întră flori, iarbă, buiadză
Iaca vremea cum s-așadză...
Miere dîn stupi i-i viața,
Sufletu-i ca gimineța.
Trecând prîn vrâsta dîn urmă
Dîn lumină fașe umbră,
Dar, trecând prîn ea, sânină
Pari-că-mprășcie lumină
Maica mea – maica bătrână...*

NEAUA PRĂ SAT

*O picat neaua pră sat
Și noapcea s-o vigerat
Flori dă zer or ațîpit
Pră ochetu dă arzint;
Așcernu iarna în grabă
Mărgăritu-i pră poneavă
Pră riu îi buragă mare
Și-îi pustîne pră cărare
O-astrucat neaua tăt satu
Și-n somn o-picat tăt natu.
Dar io sîgur n-am picat,
C-am vădzut, nu am visat –
Și supt dună m-am băgat!...*

UINA FLOARE

*– Uină Floare, uină Floare
Un'ce duş prîn neaua mare
Chicită dă sărbătoare?
– Iaca merg şî io cu graba
Că sîmt cum să-ngroaşă treaba
Ca mîne m-or dzîşe baba
Ş-acuma să schimbă anu
Iar io nu îm găt givanu
Aşa cum m-o fost zăniatu
După cum mă şcie satu:
Nu mă satur cu givanu
D-ar fi dzîua câtu-i anu!
Dă lucru m-am săturat
Ş-acu merg la colindat...
Că satu are o leze –
Pră mine mă înţăleze,
Nu mă ziugecă, mă crege!...*

PAORILI-I RÂNDUIT

*Paorili-i rânduít, cum pră lume-s toace,
Doamne,
Śiasu-ăl bun îl ocroceşce ŝi când lucră ŝi
când doarme.
Om avut, cu ŝiugecată, baş dă nu-i aşa ŝcolit,
Dîn avutu lui împarce, cu ŝelaina îi sfăgit.*

*Are spori în tot ŝe faşe ŝi tot lucru-l aŝiuiieşce
La bisărică să duşe, copiii cu drag ŝi-i creşce,
Ugeşce ca pelţu-n sat ŝi ca el creşce dă ŝios
Nu să mânîe, nu mince, d-ăle bune-i
bucuros.*

*Câce dzîle-s într-un an să poartă cum să
cuvine,
Sărbători, dacini străbune în creginţă el le
ŝîne –
Zăniatu-i să le ŝinstască dîn bătrâni cum îi
pricit,
Dă la pustă pân-la munce paorili-i rânduít.*

DĂ MOARCE – NIS CĂ ÎM PASĂ...

*Vine moarcea și nu-m pasă
In tăt locu mi-s acasă
Oare m-o măi căuta
Dacă mă zăuit dă ea?!*

*Pică frundzîli în toamnă
Să prăntorc în primăvară,
Doru vine și să dușe
Ca măi tare să ne-apușe.*

*Viața am iubit-o mult,
Dă moarce nu mă ascund
Cu ea dacă plec astară
Floare-oi fi la primăvară?!*

GLOSAR

- a ažiui (io ažiuiesc) – a reuși, a izbândi, a realiza (var. băn. a žiui)*
- avlie, avlii – curte, ogradă (var. băn. voreț)*
- băgrin, băgrini – salcâm (var. băn. măgrin)*
- buiedz, buiadză – buruieni (sin. băn. bolbocină)*
- chicic-ă – aranjat, dichisit, gătit; reparat (var. băn. chichit)*
- cindă, cindz – bucătărie, tindă (diminutiv. cinduță - bucătărie de vară)*
- a cumini (io cuminesc) – a face roditor, a blagoslovi*
- d-aficea – gratuit, degeaba, inutil (var. băn. d-afecea, d-afici)*
- dărab(ă), dărăburi – bucată*
- hasnă – folos*
- hoară, hoare – orătanie*
- flușturat,-ă – bătut de vânt, fâlfâitor (flușturacic - ușuratic, frivol)*
- gazdă, găzdăriță – gospodar, stăpân (var. băn. găzdoni, găzdoane)*
- imală – noroi, mocirlă*
- marvă, marve – vită*
- merișce, merișci – miriște*
- a să ogini (io mă oginesc, io mă ogen) – a se odihni*
- oltonit,-ă – altoit*
- paore, paori – țăran înstărit; unitate tradițională de măsură a terenului (aprox 2,5 ha)*
- pelț – frunză, floare, mușcată (sin. băn. pană, pl. pene)*
- poceacă, pocés – potecă*
- pozonari, pozonare – buzunar (var. băn. poznari)*
- a să pomini (io mă pomen) – a se trezi din somn*
- a să prântoarșe (io mă prântorc) – a reveni, a se reîntoarce (var. băn. a să proîntoarșe)*

*a probi (io probesc) – a încerca (var. băn. a probălui, io
probălui)*
rugă, ruž – nedeie
rânduít, -ă – aranjat, înstărit (rânduială-bunăstare)
scunsa – de-a v-ați ascunselea
śeas, śeasuri – ceas, oră
śeri, śeriuri – cer
śiorcușă, -ă – coțofană (sin. băn. țarcă)
ștălog, ștăloaze – grajd (sin. băn. poiată)
tăt natu – fiecare, tot omul
a trâcni (io trâcnesc) – a tresări
varpală – văpaie, arșiță, vipie
zăniat – rânduială, cutumă
a să zăuita (io mă zăuit) – a uita (var. băn. a să zuita)
a (să) zgrăbăla (io mă zgrabăl) – a se zgârâia

Consilier editorial - Viorel Marineasa

Imprimat la
TIPOGRAFIA MARINEASA
Timișoara, str. Mureș nr.34
Tel. 0256 272379